

EYYÜB SULTAN'DAN FATİH'E KUTLU YOLCULUK

Prof. Dr. Hüseyin ALGÜL

1945 yılında Konya'da doğdu.

1996 yılında profesör oldu.

İslam Tarihi I-II-III, Alemlere Rahmet Muhammed, Hala Sultan ve Eyyüb Sultan,

Bursa'da Medfun Osmanlı Sultanları ve Emir Sultan,

İstanbul'un Fetih ve Fatih, Büyük Fetih ve Sonrası

adlı eserleri, ayrıca ilmi dergilerde yayımlanmış makaleleri bulunmaktadır.

Yurtiçi ve yurtdışında ulusal ve uluslararası düzeyde

çeşitli ilmi toplantılara katılmış ve bildiriler sunmuştur.

Halen Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde dekan olarak görev yapmaktadır.

Eyüp Mezarlığı ve Eyüp
Camii

Gravür: W. Bartlett

TÜRKLERDEN ÖNCE GERÇEKLEŞTİRİLEN İSTANBUL SEFERLERİ

Hz. Peygamber'in vefatından sonra Emevîler (41-132/661-750) devrinden itibaren gerçekleştirilen Türklerden önceki İstanbul seferlerinin tetkiki ve ortaya çıkan ilmî sonuçlar üzerinde düşünülmesi, Türk dünyasındaki İstanbul seferlerinin entelektüel ve akademik boyutunu oluşturmaktadır. Bu noktada özellikle Fatih devrindeki ulema yani akademik çevrelerle ümera (sadrazam, vezirler) ve devletin diğer üst kademe yöneticileri arasında İslâm dünyasında daha önce gerçekleştirilmiş fakat çeşitli sebeplerle sonuç alınamamış olan İstanbul seferlerinin gözden geçirilmesi önem kazanmıştır. Çünkü her şeyden önce, evvelki seferlerin analizi yapılarak ortaya çıkan sonuçlar dikkate alınmak suretiyle hazırlıkların güncelleştirilmesi ve İstanbul'a sefer tertip etme olgusunun manevî bir varisi olma anlayışı içinde kamuoyunun ortak bir tarih şuurunda birleştirilmesi düşünülmüş olmalıdır. Bunun da kaynağı, İstanbul fetihinin, başlangıcından fetih tarihine kadar sürüp gelen ortak bir yürüyüş ve heyecana ad olması düşüncesidir.

Buna göre Emevîlerin ilk halifesi Muaviye (41-60/661-680) devrinde 48 (668)'lerde İstanbul, İslâm ordusu tarafından ilk defa kuşatılmıştır. Hicretten sonra Hz. Peygamber'i Medine'de yedi ay misafir ederek "Mihmandâr-ı Nebî" unvanını almış olan Hâlid b. Zeyd (Ebû Eyyûb el-Ensârî) Hazretleri işte bu ilk seferde 49 (669)'da hastalanarak şehîden vefat etmiş ve sur dışında toprağa verilmiştir.¹ Aynı halife devrinde 54-60 (674-680) yılları arasında ikinci İstanbul seferi gerçekleştirilmiştir.² Emevîlerden Süleyman b. Abdülmelik (96-99/715-717) devrinde Mesleme komutasında 980 (716) tarihinde müslümanlar tarafından İstanbul'a üçüncü defa sefer tertip edilmiştir.³ Bu üçüncü İstanbul kuşatmasının peşinden Bizans, şehirde ilk defa bir İslâm mahallesinin oluşturulmasına, bir cami inşasına, camide bir imamın görev yapmasına ve bir mahkeme tesisi ile kadı (hakim) atanmasına izin vermek durumunda kalmıştır. Araplarca gerçekleştirilen dördüncü İstanbul seferi ise Abbasî halifelerinden el-Mehdî (158-169/775-785) devrine tesadüf eder. Bu seferde İslâm ordusuna şehzâde Harun Reşid komuta ediyordu. 165 (781-782)'lerde vuku bulan bu seferde her ne kadar fetih

Bellini'ninyaptığı
yağlıboya Fatih portresi

1 Zehebî, *A'lâmü'n-Nübelâ*, II, 414; *bnü'l-Esîr*, *Üsdü'l-Ğâbe*, II, 94-96; *İbn Sa'd*, *Tabakât*, III, 485.

2 *İbnü'l-Esîr*, *el-Kâmil*, III, 497.

3 *İbnü'l-Esîr*, *a.g.e.*, IV, 27-28.

4 *İbnü'l-Esîr*, *a.g.e.*, VI, 66.

5 *İbnü'l-Esîr*, *el-Kâmil*, V, 248; *Büyük İslâm Tarihi (Hey'et)*, II, 423.

6 *İbrahim Kafesoğlu*, *Selçuklu Tarihi*, s. 35 ; *Osman Turan*, *Selçuklu Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti*, s.85.

7 İ. Hami Danişmend, *İstanbul Fethinin Medenî Kıymeti*, s. 11. *Araplardan önceki İstanbul seferlerini klâsik kaynaklara dayanarak incelemek isteyenler*, Adem Apak tarafından *Eyüp Belediyesi'nce 9-11 Mayıs 2003 tarihlerinde Eyüp'te gerçekleştirilen "Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla Eyüpsultan Sempozyumu"*na sunulmuş olan "Fetih-ten Önce İstanbul Üzerine Müslüman Seferleri: Emevîler Dönemi" konulu tebliğ bakabilirler. İlgili tebliğ için bkz. *Sempozyum Kitabı*, VII, 222-230.

gerçekleşmemişse de Harun Reşid, İslâm ordusuyla Üsküdar'a kadar ulaşmış ve Bizans'ı yıllık vergiye bağlamıştır.⁴

Bazı kaynaklarda adı Abdullah Ebu'l Hüseyin el Antakî (v.122/740)' olarak geçen Battal unvanlı bir zattan bahsedilir. Arapların Rumlarla savaşlarında öne çıkan bir akıncı olarak bilinen Battal, Bizans'a karşı yapılan seferlerde başarıları ile tanınır. Yiğit, hareketli, atak bir kişi olarak bilinen bu kahraman, İslâm ordusu sefere çıkmadan önce adamları ile birlikte öncü kuvvet olarak gidiyor, akınlar yapıyor, orduya yol açıyor, ordunun güven içinde sefere çıkma zeminini hazırlıyor, ordu geldiğinde de öncü birliklerin başında savaşıyordu.⁵

İSTANBUL FETHİ HEYECANININ TÜRK DÜNYASINA GEÇİŞİ

Bundan sonraki devirlerde İstanbul fetih-i ideali bütün motifleriyle birlikte Müslüman Türklere geçmiştir. Battal efsanesi de buna dahildir. Şu kadar var ki Bizans' a karşı yürütülen savaşlarda akıncı birliklerinin başında ün yapmış olan Arap Battalının adı Abdullah iken, Türk Battalının adı değişir ve Seyyid Battal Gazî diye ün yapar.

İstanbul istikametinde başlatılan kutlu yolculuğun Türk kesimindeki yürüyüşüne baktığımız zaman henüz Tuğrul Bey'in (1040 – 1063), 1049-1050'lerde Erzurum-Van arasında Bizans ordusunu mağlup ettiği zaman Bizans'ın esir prensleri kurtarmak için ödeyeceği tazminatı geri çevirecek elçisi Şerîf Nasîruddîn'i İstanbul'a gönderdiği ve Süleyman b. Abdümelik devrinde elde edilen İslâm mahallesinin ihyasını, caminin onarılmasını, içinde beş vakit namaz kılmaya ve Cuma hutbesi okunmaya müsaade edilmesini şart koştuğu bilinmektedir.⁶ Emevîler devrinde Bizans'a uygulanan baskı sonunda elde edilen İslâm mahallesi ve camiinin işler durumda tutulması ve İstanbul fethi gerçekleşinceye kadar dış siyasette önemli bir baskı unsuru olarak sürekli değerlendirilmesi de söz konusu ortak heyecanın tarihe bir yansıması olarak durmaktadır. İstanbul fethini anlatan anonim Menâkıbnâme'lerde de buna değinilir. Meselâ, böyle bir menkıbevî anlatıma göre XI. yüzyılda Anadolu'ya tertip edilen Türk seferlerinin önemli kahramanlarından Melik Ahmed Danişmend Gazî'nin huzurunda bir meclis akdolunarak (bir toplantı yapılarak) hedef şöyle tespit edilmişti: "Evvelâ Kostantıniye fethine gidelim. Mevlâ muin olursa Kaysar-ı Rûm'u helâk edelim ve Battal Gazî Mescidi ki harap etmişlerdir, onu şenlendirelim."⁷Görüldüğü gibi bu kabil Menâkıbnâme'lerde İstanbul seferine öncelik verilmesi vurgulanıyor, şehrin ele geçirilerek daha önceki orada yapılmış olan caminin onarılıp ihya edilmesi ve yeniden ibadete açılması üzerinde duruluyor.

Bu durumda Emevîler devrinde elde edilen bir kazanımın, şartlar el verdikçe İstanbul yürüyüşünün önemli kilometre taşlarından biri olarak fonksiyon icra ettiği ve Türk yönetimince değerlendirildiği söylenebilir.

Esasen, 1071 Malazgirt zaferinden sonra henüz 1073'lerde Türkler Kapıdağ Yarı-

madası'ndan, Üsküdar ve Kadıköy'e kadar Marmara Denizi ile Boğaziçi'nin Anadolu sahillerinde üstünlük sağlamışlar, hatta Boğaz'ın Üsküdar yakasına gümrük kurarak yabancı gemileri kontrol etmeye başlamışlardı. O tarihlerde gerçekleştirilen bu durum, o tarihler için geçici bir süreyi kapsamış da olsa, bize, Türk yöneticilerinin ana hedeflerinden birinin İstanbul'un fethi olduğunu göstermektedir.

Ancak, XI. yüzyılın sonlarında Kudüs'ü İslâm hâkimiyetinden kurtarmak için Bizans İmparatorları ile anlaşarak Anadolu üzerinden yol açmaya teşebbüs eden Haçlıların peş peşe akın eden ordularından sonra Türkler, Anadolu'nun kuzey-batısından Konya'ya çekilmek zorunda kalmış ve 1071'den sonra giderek hızlanan İstanbul gayesinin gerçekleşmesi dört asır gerilemiş, İstanbul fethi idealinin en kuvvetli şekilde yeniden canlanması Osmanlılar zamanında mümkün olmuştur. Ne var ki, bu ideal yeni bir şey olmayıp evvelki mefkûrenin devamıdır. Osman Gazî'ye sonraları isnat edilen manzum vasiyetnâmedeki "İslâmbol'u aç gülzar yap!" mısraı, Osmanlı tarihinde bu gayenin eskiliği ve canlılığı hakkındaki millî telâkkinin edebî ifadesidir.

Eyüpsultan Türbesi
Hacet Penceresi
Eyüp Belediyesi Arşivi

Keskin görüşlü, sabırlı, müsamahakâr, tahammüllü, plânlı ve kendini halkına sevdirmiş olan Osman Gazî (1299 – 1326), o günkü şartlarda iç ve dış siyasette başarılı olduğu gibi Türk toplumuna hizmeti de mübarek bir gaye bilmekteydi. Osman Gazî'nin fetih ve gaza mefkûresini (gayesini – ülküsünü) Edebâli gibi şeyhlerle, Dursun Fakîh gibi bilginlerin mürekkebinin şekillendirdiği söylenebilir. Osman Gazî'nin fetih siyaseti iyi incelenince Bi-

Anonim, "İstanbul'un Kuşatılmasında Fatih Sultan Mehmed'in Gemilerin Karadan Yürütülmesine Nezareti", Tuval üzerine yağlıboya, 67x91 cm., (Askeri Müze koleksiyonu),

Fausto Zonaro, "Fatih Sultan Mehmed'in Atını Denize Sürmesi", (imzalı, 1908), Tuval üzerine yağlıboya, 75,5x98 cm., (TBMM Milli Saraylar Koleksiyonu), (Öndeş-Makzume, Osmanlı Saray Ressamı Fausto Zonaro, s.256)

zans kale ve askerî kuvvetleri ile mühimmat kaynakları arasında irtibatlarının kesilerek Türk ordularının kamalar halinde İstanbul'a doğru yürüme tarzında bir stratejinin takip edildiği anlaşılır.⁸

Öte yandan Osmanlı yöneticilerinin semâilinden bahseden kaynaklara göre sevincini mabetlerde saf saf olan cemaatle paylaşan, zenginliğini fukara ile bütünleşmeye vesile edinen; refahı, rûhî rahvet ve irade gevşekliğine dönüştürmeyip nefsini ibadet ve tasaddukla terbiye eden ve bu yüzden ayrı meslekteki insanları aynı gayede birleştirmeyi başaran, dolayısıyla devlet-millet hayatında huzur, disiplin, vazife şuuru, sorumluluk bilinci, dayanışma, paylaşma ve sevgiyi en güzel şekilde yaşatan Orhan Gazî (1326 -1360) de fetih yürüyüşünü aynı istikamette devam ettirmiştir.

Murad Hüdavendigâr (1360 – 1389), İstanbul fethi gayesine erişme yolunda kayda değer siyâsî gelişmelere imza atan önemli bir isimdir. İstanbul fethini uzun soluklu bir koşuya benzetecek olursak, 10 Ağustos 1389'da kazandığı I. Kosova Zaferi ile o, İstanbul Fethi koşusunun önemli isimleri arasında hak ettiği yeri almıştır. İhtimal ki, şehit padişahın Kosova Ovası'

na akan al kanı, İstanbul fethinin harcına karışmıştır. Çünkü, Osman Gazî, çevresinde kümelenen uç halkı ile bütünleşmiş; Orhan Gazî, bu bütünleşmeden bir devlet teşkilâtına intikal etmiş; Gazî Hünkâr Murad - Hudavendigâr ise, devleti büyüme ve gelişme çizgisinde geleceğe başarılı bir şekilde taşımıştır.⁹

Osmanlılar zamanında sistemli İstanbul kuşatmaları Yıldırım Bayezid (1389 – 1402) devrine rastlar. Yıldırım, İstanbul'a dört sefer düzenlemiştir: Birinci sefer, 1391'de vuku bulmuş olup yedi ay kadar sürmüş ve bir anlaşma ile sona ermiştir. Anlaşmaya göre, "İstanbul'da Türk mahallesi kurulmak üzere Bizans İmparatoru 700 ev verecek, Sirkeci'de bir Türk mahkemesi kurulacak, Osmanlı Devleti tarafından bu mahkemeye kadı atanacak, İstanbul'da bir cami yaptırılacak, şehrin dışında Galata'dan Kâğıthâne'ye kadar olan arazi Türklerle terk edilecek ve buraya bir Türk garnizonu kurulacak, Bizanslılar Osmanlı Devletine her yıl on bin altın vergi ödeyecekti."

Bizans'ın bu anlaşmanın bazı maddelerine riayet etmemesi sebebiyle Yıldırım tarafından ikinci sefer 1395'te gerçekleştirilmişse de netice alınamamıştır. Bunun

⁸ İ. Hami Danişmend, *Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, I, 1-14 ; Yılmaz Öztuna, *Türkiye Tarihi*, II, 255-265.

⁹ Bkz. Yaşar Yücel-Ali Sevim, *Türkiye Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1990, II, 41.*

üzerine Yıldırım, Anadolu Hisarı'nı yaptırdıktan sonra daha büyük bir ümitle 1397'de şehri üçüncü defa kuşatmıştır. Fakat topçuluğun henüz arzulanan seviyede olmayışı bu seferin de akim (sonuçsuz) kalmasına yol açmıştır. Ancak, Bizans, "Türk mahallesinin oluşturulması, caminin îmarı ile kadı tayini"ni kabul etmiş ve yıllık 10-30 bin altın vergiye bağlanmıştır. Yıldırım Bayezid, İstanbul'u dördüncü defa 1400 yılında kuşatmışsa da Timur'un Sivas'a girmesiyle bu kuşatmayı sona erdirmek mecburiyetinde kalmıştır.

Hiç kuşkusuz Yıldırım Bayezid, İstanbul fethinin köşe taşlarından biridir ve bu idealin en heyecanlı takipçilerindedir.

Osmanlı devrinde beşinci İstanbul seferi 1411 yılında Yıldırım'ın oğullarından Musa Çelebi tarafından gerçekleştirilmiştir. Netice alınamayan bu seferden sonra altıncı ve fetihden önceki son kuşatma Fatih'in babası II. Murad'a (1420 – 1451) nasip olmuştur. 1422 yılında meydana gelen bu kuşatmaya Bursa'da medfun olan Emir Sultan Hazretleri de - tarihî delillere göre - yaklaşık 500 dervişleriyle katılmış ve dervişleriyle birlikte surlara yaklaşarak kılıcını üç kere dualarla salladıktan sonra Türk ordusu umumi saldırıya geçmiştir.¹⁰ Esasen bu kuşatmada şehir hayli zorlanmış ve neredeyse fethedilecek hâle gelmiş iken şehzade Mustafa'nın saltanat iddiası ile isyan etmesi muhasaranın terk edilmesine yol açmıştır. Bununla beraber adı geçen altıncı İstanbul kuşatmasının en ilginç yönlerinden biri istikbalde gerçekleşecek olan Fatih-Akşemsetdin beraberliğinin bir müjdecisi olarak II. Murad-Emir Sultan beraberliğinin sağlanmış olmasıdır.

SONUÇ

İşte, Fatih'e (1451 – 1481) gelinceye kadar gerçekleştirilen İstanbul seferleri bunlardır. Ancak burada şunu vurgulamak gerekir ki, henüz sahâbe devrinden başlamak üzere, Emevîler, Abbasîler, Selçuklu-

lar devrinde meydana gelen pek çok seferi de İstanbul fethi seferleri istikametinde atılmış adımlar olarak görmek uygun olur. Bunlar da müjdelenmiş topraklar telâkisinin İslâm tarihine yansımaları olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla bu anlamda müslümanları İstanbul'a doğru bir adım daha yaklaştıran her gaza ve her askerî sefer birer İstanbul seferi olarak düşünülebilir. Çünkü, -her devrin siyasî, iktisadî ve askerî şartları farklı olsa da- Ebû Eyyûb el-Ensârî Hazretleri ile Mesleme'yi, Harun Reşid'i, Tuğrul Bey'i, Osman ve Orhan Gazî'yi, Murad Hüdavendigâr'ı, Yıldırım'ı, II. Murad ve Fatih Sultan Mehmed'i saran heyecan aynıdır, harekete geçiren ruh ortaktır. Nihayet İstanbul fethi, Ebû Eyyûb el-Ensârî (ö. 49/669) Hazretleriyle başlayan ve Fatih Sultan Mehmed'le noktalanın kutlu bir yolculuğun adıdır.

"Fatih Sultan Mehmed'in 29 Mayıs 1453'te İstanbul'a Girişi", (1876, imzalı), tuval üzerine yağlıbo(ANONİM, Fatih ve Fetih, Tarih ve Tabiat Vakfı TATAV Yayınları, İstanbul 2003. R.82)

¹⁰ Bkz. İsmail Hami Danişmend, *Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, I, 196 ; M. Cavid Baysun, "Emir Sultan", İA, IV, 261-262; Hüseyin Algül - Nibat Azamat, "Emir Sultan", DİA, XI, 146-148 ; Hüseyin Algül, *Bursa'da Medfun Osmanlı Sultanları ve Emir Sultan*, s. 152 ; Hüseyin Algül, "Emir Sultan ve Erguvan Faslı", OSMANLI, (Yeni Türkiye Yayınları), IX, 113-122.